

Projektna naloga iz Statistike

Jan Pantner

Profesor: doc. dr. Martin Raič

September 2024

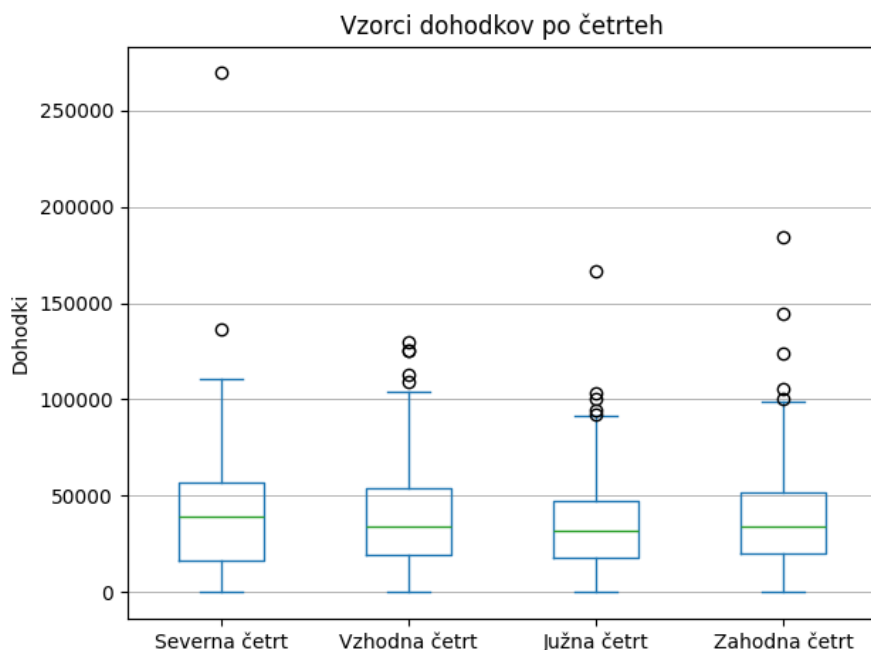
Kazalo

1	Kibergrad	3
2	Lomljivost najlonskih palic	5
3	Spreminjanje temperature v Ljubljani	7
	Literatura	11

1 Kibergrad

Preučujemo dohodke družin v mestu Kibergrad. Imamo informacije o 43.886 družinah, ki živijo v eni od štirih četrti: v severni četrti stanuje 10.149 družin, v vzhodni 10.390, v južni 13.457 in v zahodni 9.890. Pomagamo si s programom `kibergrad.py`.

Iz vsake četrti vzemimo enostavni slučajni vzorec velikosti 100. Dohodke primerjamo s pomočjo škatel z brki, o katerih je več napisano v [3, Poglavje 10.6]. Vzporedne škatle z brki so prikazane na sliki 1.

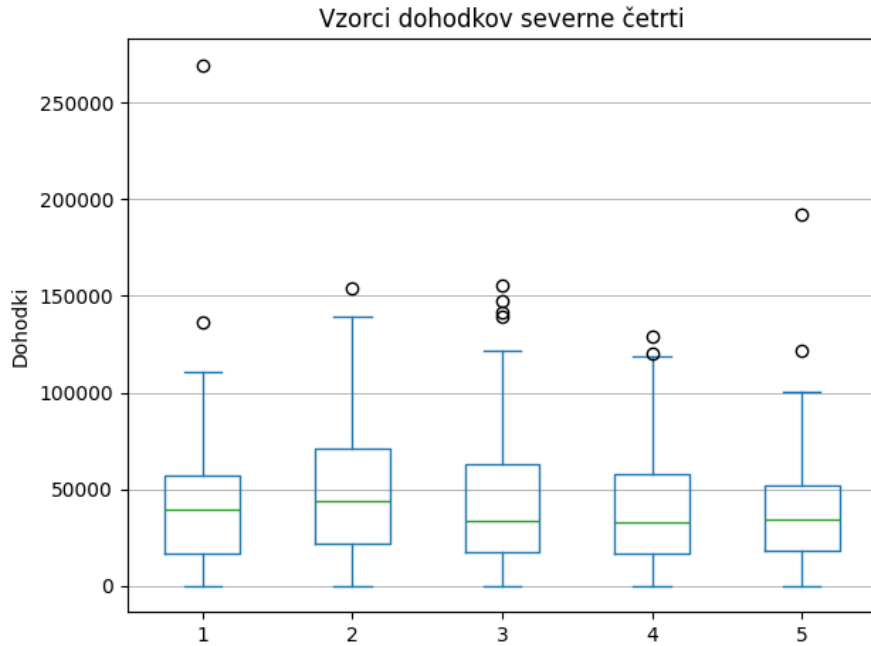

Slika 1: Škatle z brki za dohodke posamezne četrti.

Najprej opazimo, da je v severni četrti osamelec, ki močna izstopa. Prav tako so maksimum, tretji kvartil in mediana v severni četrti največji, vendar razlika ni dovolj velika, da bi lahko pri tako majhnem vzorcu sklepali, da so dohodki severne četrti najvišji. Zdi pa se, da so dohodki severne četrti malenkost višji kot dohodki južne četrti, pri kateri so vse prej omenjene vrednosti najmanjše.

Zdi se, da v splošnem četrt ne vpliva močno na velikost dohodka.

Sedaj vzemimo še štiri enostavne slučajne vzorce velikosti 100 iz severne četrti in pogledjmo vzporedne škatle z brki za vzorce iz severne četrti. Prikazane so na sliki 2.

Slika 2: Škatle z brki dohodkov severne četrti.

Vse mediane so večje od 33.000, njihovo povprečje je približno 36.500. Zdi se, da lahko s precejšnjo sigurnostjo sklepamo, da je večina dohodkov višjih od 33.000.

V novih vzorcih ne opazimo tako ekstremnih osamelcev kot pri prvem vzorcu. Večina osamelcev ni zelo oddaljenih od maksimuma.

Za konec si pogledjmo še varianco dohodka pojasnjeno s četrtmi in preostalo (rezidualno) varianco. Naj bo N velikost populacije, N_i velikost populacije i -te četrti in w_i velikostni delež i -te četrti. Naj bo μ povprečni dogodek in σ^2 varianca dohodka Kibergrada, μ_i in σ_i^2 pa zaporedoma povprečni dohodek in varianca dohodka i -te četrti. Pojma pojasnjene in nepojasnjene variance sta razložena v [1]. Zaporedoma sta določena s formulama

$$\sigma_B^2 := \sum_{i=1}^4 w_i(\mu_i - \mu) \quad \text{in} \quad \sigma_W^2 := \sum_{i=1}^4 w_i \sigma_i^2.$$

Izračunamo, da je

$$\sigma_B^2 = 9.252.923 \quad \text{in} \quad \sigma_W^2 = 1.017.226.451.$$

S četrti pojasnjeni standardni odklon je torej 3.042. Povprečni dohodki četrti, so enaki 45.759, 41.235, 37.473 in 42.158, torej je standardni odklon v primerjavi z njimi majhen. To se ujema z opažanjem, da četrt ne vpliva močno na velikost dohodka.

2 Lomljivost najlonskih palic

Na vzorcu 280 najlonskih palic preizkušamo njihovo lomljivost. Rezultati preizkusa so prikazani v tabeli 1. Pri analizi si pomagamo s programom `najlonske_palice.py`.

št. lomov	0	1	2	3	4	5
št. palic	157	69	35	17	1	1

Tabela 1: Rezultati preizkusa lomljivosti.

Privzemimo, da je število mest, na katerih se je palica zlomila porazdeljeno binomsko $\text{Bin}(5, p)$ za določen neznan p . Privzemimo tudi, da so palice med seboj neodvisne.

Pri teh predpostavkah je logaritem verjetja podan z

$$l(p, x) = \log \prod_{i=1}^{280} \binom{5}{x_i} p^{x_i} (1-p)^{5-x_i}.$$

Izračunamo, da je maksimum dosežen pri $\hat{p} = 0,14214$. Ta vrednost nam predstavlja oceno p po metodi največjega verjetja.

Sedaj združimo zadnje tri vrednosti in preizkusimo ničelno domnevo, da je število mest, na katerih se je palica zlomila porazdeljeno binomsko $\text{Bin}(5, p)$ proti alternativni domeni, da ima število lomov katero drugo porazdelitev. To storimo s Pearsonovim preizkusom hi kvadrat, ki je podrobneje opisan v [3, Poglavje 9.5].

Pearsonova testna statistika je

$$X^2 = \sum_{i=0}^2 \frac{(x_i - n f_i(\hat{p}))^2}{n f_i(\hat{p})},$$

kjer je $x_0 = 157$, $x_1 = 69$, $x_2 = 35$, $x_3 = 19$ in

$$f_i(\hat{p}) = \begin{cases} \binom{5}{x_i} \hat{p}^{x_i} (1-\hat{p})^{5-x_i}, & i \in \{0, 1, 2\} \\ \sum_{j=3}^5 \binom{5}{x_j} \hat{p}^{x_j} (1-\hat{p})^{5-x_j}, & i = 3 \end{cases}.$$

Izračunamo, da je $X^2 > 44$. Iz tabela kvantilov porazdelitve hi kvadrat sledi, da ničelno domnevo zavrnamo tako pri stopnji tveganja $\alpha = 0,01$ kot tudi pri $\alpha = 0,05$.

Recimo sedaj, da imamo za $i = 1, \dots, 280$ neodvisna opažanja $X_i \sim \text{Bin}(m_i, p_i)$, kjer so parametri m_i znani, p_i pa neznani. S pomočjo razmerja verjetih preizkusimo ničelno domnevo, da so vsi parametri p_i enaki, proti alternativni domnevi, da temu ni tako.

Verjetja sta enaka

$$L_1 = \prod_{i=1}^{280} \binom{m_i}{x_i} p_i^{x_i} (1-p_i)^{m_i-x_i}$$

$$L_0 = \prod_{i=1}^{280} \binom{m_i}{x_i} p_0^{x_i} (1-p_0)^{m_i-x_i}$$

Torej je razmerje verjetij enako

$$\Lambda = \frac{\prod_{i=1}^{280} \hat{p}_i^{x_i} (1 - \hat{p}_i)^{m_i - x_i}}{\prod_{i=1}^{280} \hat{p}_0^{x_i} (1 - \hat{p}_0)^{m_i - x_i}}$$

Če logaritem verjetja L_1 odvajamo po p_i dobimo

$$\frac{x_i}{p_i} - \frac{x_i - m_i}{1 - p_i}.$$

TO DO

3 Spreminjanje temperature v Ljubljani

V tem razdelku preučujemo spreminjanje temperature v Ljubljani s pomočjo podatkov izmerjenih mesečno v letih od 1994 do 2023. Pomagamo si s programom `temperature.py`.

Najprej predpostavimo linearni trend in sinusno nihanje s periodo eno leto. To nam da model

$$y_{l,m} = Ax_l + B \sin(x_m\pi/6 + \delta) + C$$

oziroma

$$y_{l,m} = Ax_l + B \sin(x_m\pi/6) + C \cos(x_m\pi/6) + D,$$

kjer je x_l leto meritve, x_m mesec meritve, $y_{l,m}$ pa izmerjena temperatura v tem mesecu tega leta. Več o sinusnem modelu v [4]. Alternativno je model dolečen z

$$Y = X_A \beta_A,$$

kjer je $\beta_A^\top = [D \ C \ B \ A]$ in

$$X_A = \begin{bmatrix} 1 & 1 & 0 & 1 \\ 1 & 1 & \sin(\pi/6) & \cos(\pi/6) \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ 1 & 1 & \sin(11\pi/6) & \cos(11\pi/6) \\ 1 & 2 & 0 & 1 \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ 1 & 2 & \sin(11\pi/6) & \cos(11\pi/6) \\ 1 & 3 & 0 & 1 \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ 1 & 30 & \sin(11\pi/6) & \cos(11\pi/6) \end{bmatrix}.$$

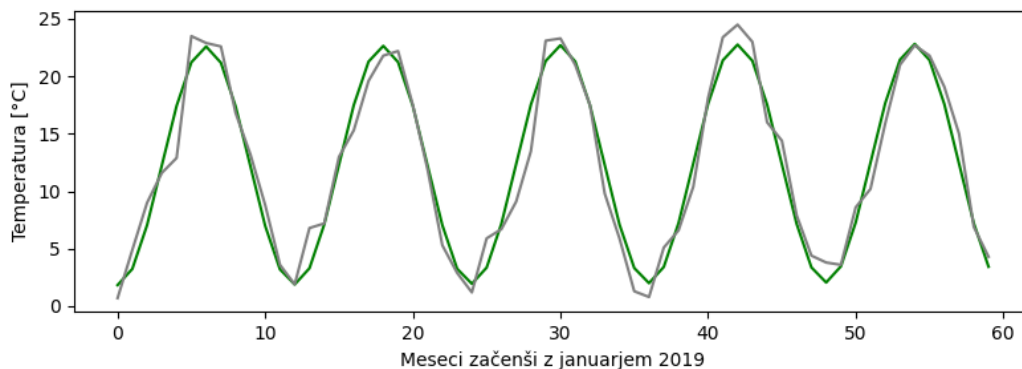
Torej, X_A je matrika velikosti 360×4 . Predpostavimo, da je naš model Gaussov. Tedaj je ocena za β_A po metodi največjega verjetja enaka

$$\hat{\beta}_A = (X_A^\top X)^{-1} X^\top Y.$$

Izračunamo

$$\beta_A^\top = [10.747 \ 0.056 \ 0.039 \ -10.379].$$

Prva komponenta nam pove, da imamo pozitiven trend, kar se zdi smiselno. Kako dober je model lahko ocenimo s pomočjo slike 3.

Slika 3: Siva krivulja označuje izmerjene podatke, zelena pa oceno prvega modela.

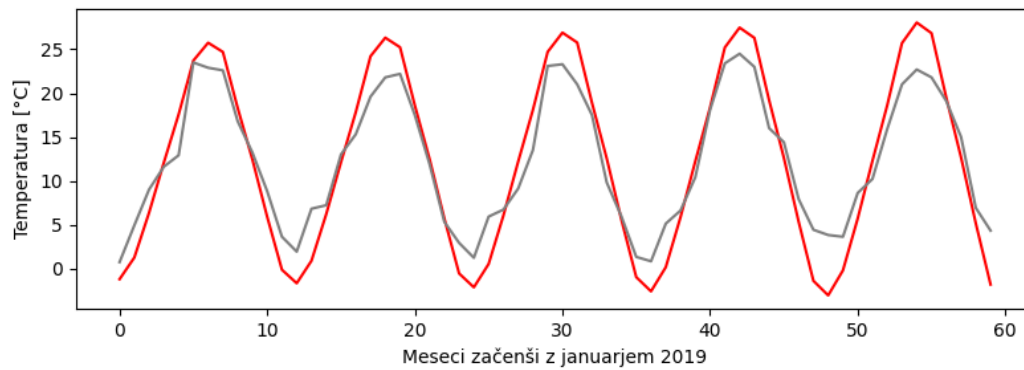
Alternativno predpostavimo linearni trend temperature za vsak mesec v letu posebej. V tem primeru dobimo matriko

$$X_B = \begin{bmatrix} 1 & 1 & 0 & 0 & \cdots & 0 & 0 \\ 1 & 0 & 1 & 0 & \cdots & 0 & 0 \\ \vdots & & & & \ddots & & \\ 1 & 0 & 0 & 0 & \cdots & 0 & 1 \\ 1 & 2 & 0 & 0 & \cdots & 0 & 0 \\ \vdots & & & & \ddots & & \\ 1 & 0 & 0 & 0 & \cdots & 0 & 2 \\ 1 & 3 & 0 & 0 & \cdots & 0 & 0 \\ \vdots & & & & \ddots & & \\ 1 & 0 & 0 & 0 & \cdots & 0 & 30 \end{bmatrix},$$

ki je velikosti 360×13 . Izračunamo

$$\beta_A^\top = [10.75 \quad -0.46 \quad -0.37 \quad -0.17 \quad 0.05 \quad 0.26 \quad 0.50 \quad 0.58 \quad 0.54 \quad 0.29 \quad 0.06 \quad -0.19 \quad -0.42].$$

Za model očitno ni preveč dober. To lahko vidimo tudi na sliki 4.

Slika 4: Siva krivulja označuje izmerjene podatke, rdeča pa oceno drugega modela.

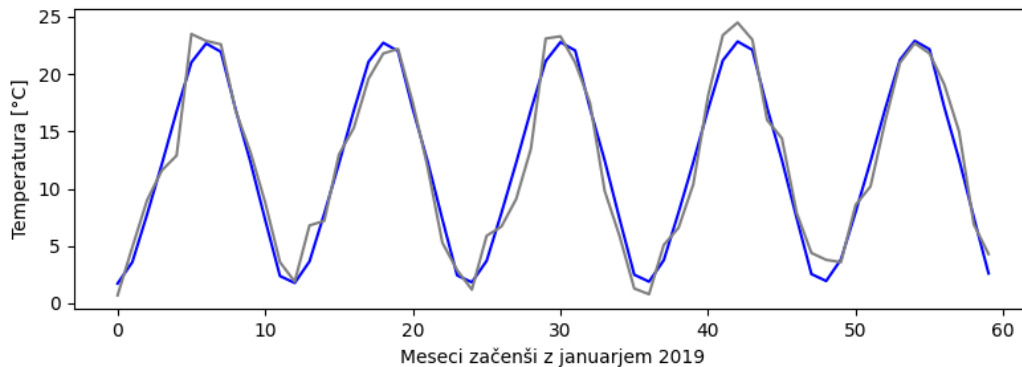
Takšna razlika se verjetno pojavi zaradi avtorjeve napačne interpretacije navodil projektne naloge. Verjetno je mišljeno, da je drugi model določen z matriko

$$X_C = \begin{bmatrix} 1 & 1 & 0 & 0 & \cdots & 0 & 0 \\ 1 & 0 & 1 & 0 & \cdots & 0 & 0 \\ \vdots & & & & \ddots & & \\ 1 & 0 & 0 & 0 & \cdots & 0 & 1 \\ 2 & 1 & 0 & 0 & \cdots & 0 & 0 \\ \vdots & & & & \ddots & & \\ 2 & 0 & 0 & 0 & \cdots & 0 & 1 \\ 3 & 1 & 0 & 0 & \cdots & 0 & 0 \\ \vdots & & & & \ddots & & \\ 30 & 1 & 0 & 0 & \cdots & 0 & 1 \end{bmatrix}.$$

To je ponovno matrika velikosti 360×13 . V tem primeru je

$$\beta_A^\top = [0.06 \quad 0.26 \quad 2.14 \quad 6.30 \quad 10.68 \quad 15.29 \quad 19.56 \quad 21.21 \quad 20.48 \quad 15.44 \quad 10.88 \quad 5.82 \quad 0.92]$$

Prva komponenta nam pove, da imamo pozitiven linearen trend, iz ostalih komponent pa je lepo razvidno kako se temperature spreminjajo skozi mesece. Res na primer vidimo, da model predvide najnižje temperature pozimi in najvišje poleti. Model je prikazan na sliki 5.

Slika 5: Siva krivulja označuje izmerjene podatke, modra pa oceno tretjega modela.

Tretji model je širši od prvega. Preizkusimo model A znotraj modela C , torej preizkusimo ničelne domnevo, da velja model A , proti alternativni, da velja model B z odvzetim podmodelom A . To lahko storimo na podlagi statistike

$$F := \frac{(\text{RSS}_A - \text{RSS}_C)(n - p)}{\text{RSS}_C(p - q)},$$

kjer sta p in q prostorski stopnji modelov C in A . Ničelno domnevo zavrnemo, če je

$$F \geq F_{\text{fisher}(p-q, n-p)}^{-1}(1 - \alpha),$$

kjer je α stopnja tveganja. Izpeljava je na voljo v [2].

V našem primeru je $p = 13$ in $q = 4$. Izračunamo

$$F = 1,595, \quad F_{\text{fisher}(9, 347)}^{-1}(1 - 0,05) = 1,907 \quad \text{in} \quad F_{\text{fisher}(9, 347)}^{-1}(1 - 0,01) = 2,459.$$

Ničelne domneve torej ne moremo zavrniti.

Določanje optimalnega modela s Akaikejevo informacijo

Pri izbiri boljšega modela si lahko pomagamo z Akaikejevo informacijo, ki je v primeru linearne regresije in Gaussovega modela enaka

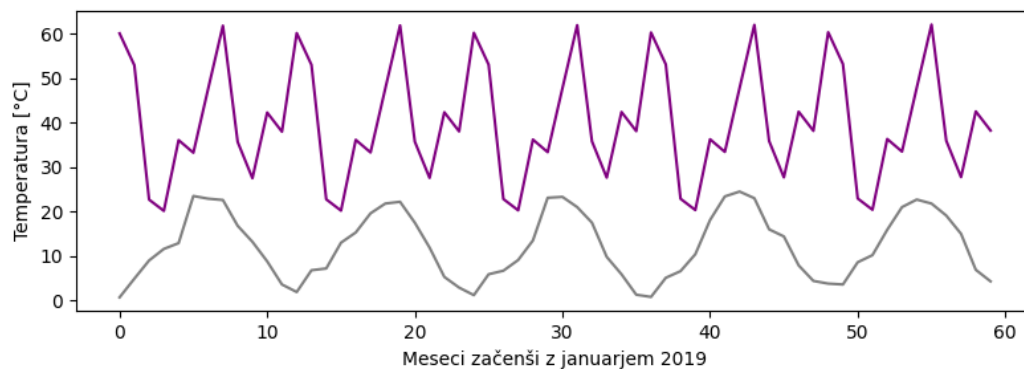
$$\text{AIC} := 2p + n \ln \text{RSS},$$

kjer je p število parametrov, n število opažanj in $\text{RSS} = \|Y - X\hat{\beta}\|$.

Akaikejeva informacija prvega modela je enaka 1261, tretjega pa 1265. Torej ima model A malenkost manjšo Akaikejevo informacijo in je primernejši.

Akaikejeva infomacija drugega modela je enaka 1577. To se sklada z opažanjem iz slike, da je drugi model bistveno slabši od prvega (in tretjega).

Kot zanimivost slika 6 prikazuje kaj se zgodi, če matriki X_C na začetek dodamo še stolpec enic. Nepresenetljivo, glede na sliko, je Akaikejeva infomacija tega modela veliko večja od prejšnjih – enaka je 2330.

Slika 6: Siva krivulja označuje izmerjene podatke, vijolična pa oceno četrtega modela.

Literatura

- [1] M. Raič. *Razcep variance*. Dopolnitve predavanj iz statistike v študijskem letu 2023/24. URL: <https://ucilnica.fmf.uni-lj.si/mod/resource/view.php?id=63830> (pridobljeno 16. 9. 2024).
- [2] M. Raič. *Statistično sklepanje pri linearni regresiji*. Dopolnitve predavanj iz statistike v študijskem letu 2023/24. URL: <https://ucilnica.fmf.uni-lj.si/mod/resource/view.php?id=63680> (pridobljeno 19. 9. 2024).
- [3] J.A. Rice. *Mathematical Statistics and Data Analysis*. Third Edition. Duxbury, 2007. ISBN: 9780534399429.
- [4] Wikipedia. *Sinusoidal model*. URL: <http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Sinusoidal%5C%20model&oldid=1176465107> (pridobljeno 17. 9. 2024).

Kvantili Fisherjeve porazdelitve so bili izračunani s kalkulatorjem Stat Trek dostopnim na <https://stattrek.com/online-calculator/f-distribution>.